

KRITICKÉ MYSLENIE VO VYUČOVANÍ

Cieľom metodického listu je v postupných krokoch rozvíjať u žiakov a žiačok schopnosť tvorby, prezentácie a rozlišovania argumentov ako základného predpokladu kritického myslenia a formulovania vlastného názoru. Aktivity tiež majú prehĺbiť citlivosť pre rozlišovanie zdrojov informácií, prácu so zdrojmi a rozhodovanie na základe overených faktov. Kritické myslenie je tu navyše voľne spojené s témami vyučovacích predmetov, ktoré je možné ďalej prispôbiť podľa aktuálnej potreby. Materiál je tiež v druhej časti doplnený o aktivity vychádzajúce z obsahu diel súčasného umenia, ktoré majú rozšíriť pohľad na danú problematiku a zároveň predstaviť súčasné umenie ako aktuálnu a podnetnú oblasť pre kritické prehodnocovanie.

AKTIVITY PRE ROZVOJ KRITICKÉHO MYSLENIA

Kritické myslenie je predovšetkým nutné chápať ako zručnosť. Toto upozornenie je nutné vždy, keď sa človek odhodlá rozmýšľať nad rozvojom kritického myslenia. Nejde o vedomosť, ktorú si treba pamätať, alebo o vlastnosť, ktorú ľudia jednoducho majú. Toto rozlíšenie je potrebné „vyčistiť“ hneď na začiatku hlavne preto, aby sme si uvedomovali, ako s jeho tréningom pracovať. Rovnako ako varenie, jazda na bicykli alebo kreslenie, kritické myslenie je niečo, čo konkrétnymi cvikmi môžeme trénovať.

Definícií tejto zručnosti je veľa. Absolútne kľúčovým je to, že kritické myslenie obsahuje set zručností, vďaka ktorým vieme rozlíšiť:

- názor od faktu
- pravdu od nepravdy
- spoľahlivý zdroj informácií od nedôveryhodného

Všetky metódy tréningu kritického myslenia by mali mieriť k týmto kategóriám. Situáciu nám zľahčuje fakt, že ich prítomnosť nachádzame vo všetkých oblastiach vied. Preto je pri troche snahy možné kritické myslenie ako také trénovať na rôznych školských predmetoch, pričom najprírodzenejšie sa nám ponúkajú predmety humanitné.

Jakub Kobela
([Akadémia kritického myslenia](#))
v spolupráci s Petrom Pivodom
(OGP SNG)

Grafická úprava:
Branislav Matis

Veková kategória:
8., 9. ročník ZŠ, SŠ

Vyučovací predmet:
aktivity je možné prispôbiť
pre širokú škálu predmetov, pri ktorých
je potrebné rozvinúť schopnosť správne
argumentovať a formulovať vlastný názor

Medzipredmetové vzťahy:
dejepis, výtvarná výchova,
umenie a kultúra, občianska náuka
a kultúra, dejiny umenia

ZÁKLADNÉ ZÁSADY PRI AKTIVITÁCH

Na nasledujúcich stranách nájdete príklady aktivít, ktoré môžete zapojiť do vzdelávacieho procesu. Aktivity nie je náročné aj samostatne modifikovať či nanovo vytvárať. V prípade takýchto „chúťok“ stačí dodržiavať pár zásad.

Zásada 1

Odložme správne odpovede

Schopnosť analyticky a kriticky myslieť stojí a padá na schopnosti formulovať myšlienky, ktoré považujeme za úplné argumenty. To znamená, že nie sú len holými tvrdeniami, ale je za nimi kvalitné zdôvodňovanie a reálne dôkazy. Ak žiačka namiesto klasického memorovania čísel, rokov a mien osobností zo stredoveku musí počas hodiny argumentovať a zastávať pozíciu, ktorá nie je posudzovaná binárne ako správna-nesprávna, vytvárame unikátny priestor, v ktorom na premýšľaní a zvažovaní dôvodov záleží viac ako na mechanickom spomínaní si.

Zásada 2

Relativita postoja je základ

Netrénovaná ľudská myseľ je najviac komfortná vtedy, keď má na všetky veci vytvorený jasný názor. Ak jasnú a jednoduchú príčinu niečoho nepozná, je nepokojná a snaží sa ju čo najjednoduchšie nájsť. Ak očakávame od mladého človeka, že bude schopný a ochotný po prečítaní informácie ju ešte z viacerých strán overiť, musíme v rámci tréningu vytvárať podmienky, v ktorých žiadna situácia nie je jasná. Napríklad tým, že musí argumentovať v prospech pozície, o ktorej si uvedomuje, že má svoje úskalia, ktoré treba brať do úvahy.

Zásada 3

Vyťažme maximum z kontroverzie

Kontroverzné témy sú pre mladých zaujímavé, lebo kontroverzia je úžasná a pútavá. Potenciál kontroverzných tém na vyučovaní preto môže pôsobiť ako štartér aktivity. Maximum z nej vyťažíme vtedy, keď je kontroverzia navyše aj funkčná — ak vytvoríme cvičenie, v ktorom sa s viacerými názorovými pozíciami dá súhlasiť v nejakej miere. Súboj o túto mieru je potom hravým motivátorom argumentovať a pracovať čo najlepšie. Samozrejme, treba dodať, že výzvou pri kontroverzii je to, že ju treba udržať na uzde. Brániť treba aj napriek túžbe po rôznych názoroch napríklad extrémnym, či potenciálne nebezpečným a bolestivým úsudkom.

Zásada 4

Dostaňme z rozhovorov tautológiu, tvorme argumenty

Každý z nás občas pri svojich názoroch používa len holé tvrdenia. Keď ich treba vysvetliť, občas sa uchylujeme k tautológii, čiže k vysvetľovaniu tvrdenia v zásade tým istým tvrdením. „Súhlasím s týmto opatrením, lebo je to podľa mňa najlepšie opatrenie“. Ak na takýto typ žiakov a žiačok pravidelne upozorňujeme a vyžadujeme zrozumiteľné vysvetlenia a dôkazy, zvyšujeme pravdepodobnosť, že tautológiu v bežných situáciách prirodzene vymenia za kvalitnejšie argumenty.

Zásada 5

Neprirodzený postoj môže byť priateľom

Tréning kritického myslenia môžeme posunúť na vyššiu úroveň tak, že nútime ľudí obhajovať pre nich neprirodzené, ba až neprijateľné. Obhajovať človeku nevlastnú pozíciu si totiž vyžaduje viac námahy pre predstavivosť a analýzu. Aj preto sú často úspešné metódy, ktoré človeka postaví do nekomfortnej pozície obhajujúcej názor, ktorý môže mať za sebou rozumné vysvetlenia, no v prvej chvíli s ním nesúhlasí.

Pri naplnení zásad majú cvičenia veľkú šancu rozvíjať zručnosti, z ktorých sa skladá súbor s názvom kritické myslenie. Kľúčové prvky ako stavba argumentu, rozlíšenie názoru a holého faktu či porovnávanie výhod a nevýhod totiž v takýchto metódach obsiahnuté budú. A ak ich žiaci a žiačky dostatočne často trénujú, v bežnom živote im obyčajné tvrdenia a dôkazmi nepodložené názory prídu prirodzene málo. A to je dobrý základ pre kvalitné kritické myslenie¹.

¹ Ak by ste chceli na aktivity uvedené nižšie nadviazať intenzívnejšou formou, určite sa oplatí pozrieť si aktivity [Slovenskej debatnej asociácie](#), ktorá najmä formou debaty pomáha žiakom a žiačkam s tréningom argumentácie a kritického myslenia.

KONŠTRUKCIA ARGUMENTOV

Táto aktivita je najjednoduchším vstupom do sveta argumentov. Keďže ide „len“ o tvorbu argumentov na vyučujúcimi vytvorené tvrdenia, je táto aktivita použiteľná na akomkoľvek školskom predmete.

CIEĽ Žiaci a žiačky by si mali osvojiť základnú štruktúru argumentu a naučiť sa ju používať pri prezentovaní názorových pozícií. Zároveň pri dobrom nastavení prípravnej fázy budú získavať aj určitú sumu informácií o preberanej téme.

ČASOVÁ DOTÁCIA 45 minút

METÓDA PRÁCE skupinová práca

Príprava

Jedinou potrebnou vecou na prípravu je zásoba téz, ktoré súvisia s preberanými témami predmetu. Tézou by mal byť výrok, s ktorým sa dá zhruba rovnako rozumne súhlasiť aj nesúhlasiť. Na konci cvičenia nájdete príklady.

Priebeh

V krátkosti triede vysvetlite základnú štruktúru argumentu: tvrdenie, vysvetlenie, dôkaz.

- Tvrdenie je jednoduchá formulácia názorovej pozície, zväčša uvedená ako veta stručne popisujúca argument.
- Vysvetlenie je logická konštrukcia, ktorá ozrejmúje tvrdenie a objasňuje logiku stojacu za argumentom.
- Dôkaz je informácia, ktorá k vysvetleniu prináša faktografický prvok ukotvujúci argument v realite — môže to byť číslo, graf, historická udalosť či výsledky prieskumu.

TIP Skúste si ako názornú ukážku pripraviť podľa uvedenej štruktúry svoj vlastný argument, na ktorom žiaci a žiačky pochopia, že len tvrdenie ako silný argument neobstojí.

Rozdeľte triedu do skupín po 3-5 ľudí.

- Každá skupinka dostane jednu tézu súvisiacu s preberanou témou. Aktivita bude pri viacerých skupinách fungovať lepšie, ak každá dostane inú tézu, keďže počas aktivity zaznie viac originálneho obsahu.
- Zadaním pre skupinky bude počas 10 minút vymyslieť jeden argument za a jeden proti zneniu tézy. Zjednodušene — súhlasný a nesúhlasný argument. Prínosom je umožniť skupinkám pracovať s internetom, pretože tak trénujú aj vyhľadávanie relevantných informácií.
- Po prípravnej fáze dostane každá skupinka 3 minúty na prezentovanie jedného súhlasného a jedného nesúhlasného argumentu.
- Po každej prezentácii nechajte ostatné skupiny zhodnotiť ich dojmy a postrehy z argumentov — či si myslia, že boli najsilnejšie, aké sa dali vymyslieť, či im postačovalo vysvetlenie alebo či argumentmi nie sú až tak presvedčení.
- Na záver hodiny zhodnoťte, čo by si z danej aktivity mali žiaci a žiačky odniesť.

PRÍKLAD TÉZ — DEJEPIS

Studená vojna / druhá polovica 20. storočia

Umiestnenie amerických zbraní na území Talianska a Turecka bol správny krok

Vojna vo Vietname bola pre USA neúspechom

Politika McCarthyizmu v Spojených štátoch amerických priniesla viac škody ako úžitku

Udalosti Pražskej jari boli v konečnom dôsledku úspešné

KONŠTRUKCIA ARGUMENTOV

Tento variant predchádzajúcej aktivity svojou mierne pozmenenou formou zdôrazňuje jednotlivé časti argumentu a pomyselne ich rozdeľuje, aby bola práca s nimi pre žiakov a žiačky názornejšia.

CIEĽ A PRÍPRAVA zhodná s variantom A

ČASOVÁ DOTÁCIA 45 minút

METÓDA PRÁCE skupinová práca, prezentácia, vzájomné hodnotenie

Priebeh

V krátkosti vysvetlite triede základnú štruktúru argumentu: tvrdenie, vysvetlenie, dôkaz. Tento krok je zhodný s prvým krokom predchádzajúceho variantu.

Rozdeľte triedu do skupín po 3 ľuďoch. Vytvorte páry skupín.

- Každý pár dvoch skupín dostane jednu tézu súvisiacu s preberanou témou. Aktivita bude fungovať lepšie, ak každý pár skupín dostane inú tézu, pretože počas aktivity zaznie viac originálneho obsahu.
- Zadaním pre skupinky bude počas 10 minút vymyslieť jeden argument, ktorý bude obsahovať jasné tvrdenie, komplexné vysvetlenie a jeden alebo viac kvalitných dôkazov. V každom páre skupín bude jedna skupina prezentovať argument súhlasný, druhá argument nesúhlasný.

Po prípravnej fáze dostane každá skupinka 2 minúty na prezentovanie argumentu.

- Prvá prezentuje súhlasná skupina. Každá časť argumentu musí byť prezentovaná iným členom/členkou skupiny. To znamená, že prvý žiak zo skupiny uvedie tvrdenie, druhá žiačka vysvetlenie a tretí žiak dôkaz. Následne rovnakým spôsobom odprezentuje argument nesúhlasná skupina.
- Po každom páre skupín nechajte ostatných zhodnotiť ich dojmy a postrehy z argumentov — či si myslia, že boli najsilnejšie, aké sa dali vymyslieť, či im postačovalo vysvetlenie, alebo či argumentmi nie sú až tak presvedčení.
- Na záver hodiny zhodnoťte, čo by si z danej aktivity mali žiaci a žiačky odniesť.

ORGANIZOVANÁ DEBATA

Žiaci a žiačky si počas hodiny vyskúšajú zjednodušenú verziu debaty na preberanú tému. Ide o aktivitu, ktorá svojim akoby súťažným charakterom využíva jednoduchú gamifikáciu a motivuje mladých podávať čo najlepšie výkony.

CIEĽ A PRÍPRAVA zhodná s variantom A

ČASOVÁ DOTÁCIA 45/90 minút

METÓDA PRÁCE skupinová práca, rolová hra

Príprava

Tá si vyžaduje v zásade len dve veci. Jednou je výber debatovanej tézy vo forme výroku, s ktorým sa zhruba rovnako rozumne dá súhlasiť aj nesúhlasiť (príklady na konci cvičenia). Druhou je výber formátu, teda koľko žiakov sa vystrieda a koľko času budú mať na argumentáciu.

Priebeh

Skupinu rozdeľte na dve – jedna bude s tézou súhlasiť, druhá nesúhlasiť. V žiadnom prípade nedávate ľuďom na výber – aktivita svoj potenciál najviac rozvíja vtedy, keď vytvárame argumenty v pozíciách nám nevlastných.

- Každá skupina dostane čas na prípravu niekoľkých argumentov a výber ľudí, ktorí budú argumenty prezentovať. Argumenty by nemali byť len tvrdeniami, ale mali by byť riadne vysvetlené a obsahovať nejaký typ dôkazu.
- Počas debaty by mal každý tím dostať minimálne raz priestor na nerušenú prezentáciu svojich argumentov a minimálne raz na reakciu na argumenty opozitného tímu. Formát môže vyzeráť napríklad nasledovne (každá odrážka jeden žiak/žiačka):

SÚHLAS prezentácia argumentov (3 min)

NESÚHLAS reakcia na argumenty súhlasu (3 min)

NESÚHLAS prezentácia argumentov (3 min)

SÚHLAS reakcia na argumenty súhlasu (3 min)

S formátom sa dá „vyhrať“ – dlhšie časy, viac priestoru na reakciu alebo prezentáciu, pridané zhrnutie atď.

Následne po debате je nutné prejsť spoločnou reflexiou. Učiteľ/učiteľka, prípadne nezapojení žiaci a žiačky zhodnotia, aké pozitíva a negatíva na jednotlivých stranách videli. Zamerajte sa najmä na kvalitu argumentov a dostatok jasných vysvetlení – v tomto prípade budú dôležitejšie ako napríklad historická presnosť.

TIP Ak chcete z aktivity vyťažiť čo najviac, zapojte priestor na samostatné vyhľadávanie informácií. V takom prípade je lepšie zo 45-minútovej aktivity spraviť 90-minútovú – jedna vyučovacia hodina na tvorbu argumentov a vyhľadávanie informácií, druhá hodina na debatu (s dlhšími časmi) a následnú dlhšiu diskusiu a zhodnotenie.

PRÍKLADY TÉZ

(dajú sa prispôsobiť podľa predmetu)

Hlasovať vo voľbách by malo byť povinné

Palestína by mala byť uznaná ako suverénny štát

Rozdelenie Československa prinieslo viac prínosov ako škôd

Trh najlepšie funguje bez akýchkoľvek štátnych zásahov

VLÁDNE ROKOVANIE

Ide o jednoduchú rolovú aktivitu, v ktorej opäť pôjde o čo najlepšiu stavbu argumentov. Rolové hry sú obohacujúce najmä preto, lebo ich formát vytvára priestor nielen pre kreativitu učiteľa/učiteľky, ale aj pre zdravé súperenie žiakov a žiačok.

CIEĽ Kľúčovým cieľom je vytvoriť iný typ prostredia na vyučovaní, v ktorom sa môže objaviť veľa rôznych názorov. Zároveň nastavenie záverečnej rezolúcie spôsobí, že snaha o kvalitu argumentov bude väčšia. Dodatočným cieľom je spoznať konkrétnu tému podľa nastavenia orgánu.

ČASOVÁ DOTÁCIA 45/90 minút

METÓDA PRÁCE skupinová práca, rolová hra

Príprava

Predovšetkým je nutné zvoliť si orgán, ktorý bude zasadať — podľa preberanej témy môže ísť o NR SR, ministerstvo životného prostredia, uhorský snem či Viedenskú konferenciu. Pripravte stručný popis jednotlivých aktérov v danom rokovaní, ktorý pre zjednodušenie odovzdáte žiačkam a žiakom na začiatku.

Priebeh

Rozdeľte triedu na skupiny, pričom počet prispôbte téme a rokovaciemu fóru. Napríklad pri NR SR vládne a opozičné strany, pri OSN konkrétne štáty podľa výberu, pri ministerstve odbory, záujmové skupiny či niektoré oddelenia ministerstva. Každá skupina dostane základný popis obsahujúci základné ciele a záujmy daného aktéra.

- Celé rokovanie dostane rámeček v podobe problému, ktorý musí vyriešiť (napríklad nutnosť prerozdelenia hraníc po vojne, náprava ekonomiky štátu po kríze, nízka kvalita stredných škôl atď. — podľa témy predmetu).
- Žiaci a žiačky dostanú čas na prípravu argumentov, ktorými budú presvedčať vedúceho/vedúcu rokovania (premiér, kráľovná, sudca, ...). Viesť rokovanie môže konkrétny žiak/žiačka, no ešte lepšie pre plynulosť diskusie bude vedenie zo strany učiteľa/učiteľky.
- Každý aktér dostane krátky čas na nerušenú prezentáciu postoja a návrhu riešenia. Cieľom aktérov bude priniesť čo najlepšie argumenty, ktoré by sa mali dostať do záverečnej rezolúcie.
- Následne vedúci/vedúca rokovania vytvorí priestor na diskusiu o pozíciách, v ktorých by sa aktéri mali snažiť vyrokovať pre svoju stranu čo najlepšie podmienky v rezolúcii.

Na záver vysloví vedúci rokovania rezolúciu. Tá by mala byť vo forme súboru opatrení, ktoré vyšli z diskusie a pre vedúceho boli najpresvedčivejšie vyargumentované. Je nutné ozrejmiť, prečo jednotlivé opatrenia boli uprednostnené pred inými, pričom je dôležité dbať najmä na kvalitu argumentácie. Ak ani jedno z opatrení nebolo podľa vás dostatočne presvedčivé, výsledkom môže byť aj nezostavenie rezolúcie. Takýto výsledok je pomyselnou prehrou pre všetkých.

- Na odôvodnenie rezolúcie by mala nadväzovať reflexia, v ktorej by žiaci a žiačky mali tiež zdieľať svoje pocity a postrehy z aktivity

TIP Ak chcete z aktivity vyťažiť čo najviac, zapojte priestor na samostatné vyhľadávanie informácií. V takom prípade je lepšie zo 45-minútovej aktivity spraviť 90-minútovú: jedna vyučovacia hodina na tvorbu argumentov a vyhľadávanie informácií, druhá hodina na rokovanie (s dlhšími časmi) a následnú dlhšiu diskusiu a zhodnotenie.

NA MINISTERKU JE TOHO PRÍLIŠ

V aktivite pôjde o mierne obmenenú verziu aktivity známej ako balón. Je to kvázi rolová hra, ktorá si ale na rozdiel od rokovania vyžaduje menšiu časovú dotáciu a vie zapojiť viac jednotlivcov.

CIEĽ Žiaci a žiačky by mali predovšetkým zlepšovať svoje zručnosti v oblasti vyhľadávania informácií, výberu najdôležitejších informácií a stavby a prezentácie argumentov.

ČASOVÁ DOTÁCIA 45 minút

METÓDA PRÁCE skupinová práca, rolová hra

Príprava

Na základe témy predmetu a hodiny vyberte konkrétnych aktérov, ktorých budú zastupovať žiačky a žiakov. Môže ísť o konkrétne historické postavy, umelecké smery, literárne diela, filozofov a pod. Napíšte meno každého aktéra na samostatný lístok.

Príklad aktérov na hodinu dejepisu:
Napoleon Bonaparte, Ľudovít Štúr, Kleopatra, Leonardo da Vinci, Martin Luther King, Ľudovít XIV.,...

Priebeh

Uveďte žiakov a žiačky do nasledujúcej situácie: Ministerka školstva má hlavu v smútku. Školy sa jej sťažujú, že učebnice predmetu X (podľa vášho predmetu) sú preplnené. Musí jednoducho z učebníc vylúčiť dve témy. Úlohu vybrať tieto dve „nešťastné“ témy zadala svojim poradcom.

- Rozdelte triedu na poradcov a na agitátorov. Ak napríklad máte v triede 20 ľudí, odporúčame pomer poradca:agitátor 10:10 (dostatok ľudí na hlasovanie, ale aj dostatok ľudí, ktorí sa môžu zapojiť argumentačne).
 - Každý agitátor si vylosuje jeden lístok. Aktér, ktorého si vylosuje, je v ohrození vyradenia z učebníc.
 - Prvých 15 minút aktivity by každý agitujúci mal pomocou učebníc alebo internetu zistiť čo najviac informácií o danom aktérovi (napríklad konkrétnej historickej osobnosti) a pripraviť 3 argumenty, prečo by daný aktér mal zostať v učebniciach.
 - Počas samotného argumentovania dostane každý aktér čas na prezentáciu svojich argumentov (podľa veľkosti triedy vyberte čas medzi 1 — 3 minútami).
- Po ich odprezentovaní prichádza na rad hlasovanie poradcov. Každý z nich môže hlasovať maximálne trikrát. Vymenúvajte aktérov a vyzývajte poradcov, aby sa prihlásili, ak chcú daného aktéra zachovať v učebniciach. Počet hlasov zapisujte. Po tomto kole vyhláste podľa počtu bodov úspešnejšiu polovicu aktérov — tí zostanú v osnovách.
- V druhom kole vyzvite agitátorov, ktorí zostali, aby pre zmenu za jednu minútu označili niektorého zo zostávajúcich aktérov, ktorý si zaslúži byť vymazaný z učebníc. Počas tejto minúty musia označiť aktéra a uviesť argumenty na vymazanie. Opakujte hlasovanie, každý poradca už môže hlasovať len raz. Dvomi aktérmi s najnižším počtom hlasov odporučte ministerke školstva vymazať z učebníc.

Na konci aktivity vytvorte priestor na reflexiu aktivity. Pomôžte si najmä postrehmi zo zboru poradcov. Nechajte ich rozprávať, čo ich presvedčilo najviac, prípadne čo na nich argumentačne fungovalo najmenej. Na záver zhrňte najzaujímavejšie poznatky z reflexie, s ktorými by mali žiačky a žiaci odísť z hodiny.

KRITICKÉ MYSLENIE A UMENIE

TESANÝ Z MRAMORU VYMYTÝ ČASOM

CIEĽ Predstaviť výtvarné možnosti práce s kritickým myslením, prehĺbiť schopnosť odhaľovať významy v súčasnom umení a vnímať kritické myslenie ako súčasť umeleckej tvorby.

ČASOVÁ DOTÁCIA 30 minút

METÓDA PRÁCE interpretácia umeleckého diela, práca s textom, diskusia

Príprava

K aktivite je potrebné pripojenie na internet pre premietnutie diel a textu alebo ich vytlačené reprodukcie.

Priebeh

Uved'te skupinu do témy nasledujúcimi informáciami: Mnohé historické, spoločenské alebo politické udalosti sú predmetom celospoločenských debát. Viacerí umelci ich citlivo vnímajú a reagujú na ne vo svojich dielach. Prehodnocovaniu kapitol a osobností v slovenskej histórii sa vo svojej tvorbe venuje vizuálny umelec Martin Piaček (1972).

V diele Milan (2008) reagoval na osobnosť Milana Rastislava Štefánika (1880 — 1919) a jeho typické zobrazenie — bustu s francúzskou generálskou čiapkou, ktorá bývala vážnym a dôstojným portrétom významného politika.

Martin Piaček: Milan (2008)

Rudolf Budský: Milan Rastislav Štefánik (okolo 1930)

1

Porovnajajte dielo Milan s jedným z mnohých portrétov Štefánika, **s maľbou Rudolfa Budského** vytvorenou po jeho smrti.

Žiačky a žiaci si zaznamenajú slová, ktoré im evokuje jedno a druhé zobrazenie postavy. Môže ísť o emóciu, ktorú z oboch diel majú, prípadne inú súvislosť. Aktivitu si krátko vyhodnoťte slová prečítajte nahlas a odôvodnite. V čom spočíva hlavný rozdiel z pôsobenia diel na vás?

2

V ďalšom kroku skupinu inštruujte, aby sa zamerala na povrch Piačekovho diela a všimala si jeho nejasné črty. Odpovedzte spolu postupne na nasledujúce otázky:

- Pri akých rôznych činnostiach a situáciách sa stretávame s takýmto procesom ubúdania materiálu? Môže ísť o zvetrávanie hornín, mydlo, obrusovanie kameňov v tečúcej vode a pod.
- Môže mať takéto ubúdanie materiálu zo sochy nejakej osobnosti aj symbolický význam? Čo podľa vás môže znamenať?
- V akých prenesených významoch sa používajú slová ako **obmývanie, vymydený, zvetraný** a ďalšie, ktoré vám napadli pri predchádzajúcej otázke.

3

Prečítajte si úryvok z rozhovoru s Martinom Piačekom, kde približuje zámer diela. Zvýraznené slová si potom spoločne vysvetlite.

„Milan Rastislav Štefánik je pravdepodobne historicky najväčším Slovákom. Jeho fenomenálna kariéra a pohnuté osudy vrátane tragickej predčasnej smrti z neho robia dokonalého hrdinu svojho národa. Pre mňa bolo prvotnou výzvou najmä to, že som ako absolvent gymnázia pred Novembrom '89 o ňom prakticky nič nevedel. Až oveľa neskôr som si zažil vlastné „štefánikovské obdobie“, a jeho zložitú postavu tak vnímam nielen s obdivom, ale aj s istou dávkou súcitu a irónie (...). Dnes je už podstatne jednoduchšie dostať sa k materiálom o tejto osobnosti, nakoľko neustále vychádzajú nové knihy a štúdie. Rovnako ako sochárske a maliarske zobrazenia, aj ony sú však do veľkej miery ovplyvnené **spoločenskou objednávku**. Je to asi prirodzená súčasť procesu **inštrumentalizácie** histórie, ktorý u známych osobností začína väčšinou ich pohrebom. Preto sú pre mňa zaujímavé napríklad spomienkové predmety a suveníry, pretože sú prejavom tohto procesu. V jednej práci si „suvenírový formát“ busty sám vytváram z mramoru, leptám ho kyselinou, až kým pôsobí ako opotrebované mydlo.“

- Zámery autora prerozprávajte vlastnými slovami a pokúste sa odpovedať na otázku, prečo je podľa neho potrebné odkaz historických osobností kriticky prehodnocovať.
- Diskutujte na základe prečítaného aj o tom, prečo podľa vás umelec zvolil ako názov diela len krstné meno a prečo je súčasťou diela aj drevená polička pripomínajúca miesto na odkladanie suvenírov v domácnosti a nie napríklad dôstojne pôsobiaci podstavec. Doplňte, že ide o umelecké vyjadrovacie prostriedky, ktoré symbolicky naznačujú kritický postoj voči inštrumentalizácii osobnosti Štefánika v dejinách. Počas obdobia slovenského štátu (1939 — 1945) bol napríklad, hoci už po svojej smrti, symbolicky pasovaný za člena slovenského panteónu a bojovníka proti tzv. bolševizmu².

(Úryvok z rozhovoru Martina Piačeka so Zuzanou L. Majlingovou v časopise Profil, 2012, č. 4)

² Hanáková, Petra. Umenie — štát — propaganda. In: Bajcurová, Hanáková, P., Koklesová, B. Sen x skutočnosť. Umenie & propaganda 1939 — 1945. Bratislava : SNG, 2016, s. 64

KRITICKÉ MYSLENIE A UMENIE

NE/POPÍSANÝ LIST

ZÁVEREČNÉ REFLEXÍVNE CVIČENIE

CIEĽ Záverečná reflexia, poskytnúť celej skupine možnosť odprezentovať svoj návrh a rozhodovať sa na základe sily argumentu iných.

ČASOVÁ DOTÁCIA 20 minút

METÓDA PRÁCE

samostatná práca, prezentácia

Uved'te žiakov a žiačky do situácie: buduje sa nový školský systém a v osnovách vznikol priestor. Úlohou triedy je navrhnúť jedno riešenie a argumentačne ho podložiť vysvetlením a načrtnúť, čo by pre vás mohlo slúžiť ako dôkaz pri jeho presadzovaní. Zadanie zámerne ponechajte takto široké, aby mala trieda čo najväčšiu voľnosť. Stanovte čas 10 minút na premyslenie a prípravu prezentácie.

Príprava

k aktivite je potrebné pripojenie na internet, prípadne vytlačená reprodukcia záberov z videa

Priebeh

Začnite krátkym úvodom: pozrite si so skupinou fotografie z akcie umelkyne [Veroniky Šramatyovej](#) *Biely papier* (2000), počas ktorej v uliciach rozdávala čisté hárky papiera a reagovala tak aj na rozdávanie letákov a informačnú presýtenosť, ktorú zažívame aj pri prechádzke mestom. Predstavte si, že by ste takýto papier dostali bez ďalšieho komentára na ulici vy. Čo by ste s ním urobili? Využili by ste ho, odhodili alebo nechali prázdny? Tieto tri možnosti môžu byť pre vás východiskom pri nasledujúcej aktivite.

- Pri záverečnej prezentácii riešení si ich všímajte predovšetkým z hľadiska použitých argumentov. Na záver dajte o riešení hlasovať, pričom sa rozhodujte na základe ich komplexnosti. Rozhodol sa niekto v triede vzniknutý priestor v osnovách nezaplniť? Aké sú jeho/jej argumenty?
- Na záver reflektujte prínos, ktorý pre vás mali jednotlivé aktivity a formulujte, či ste si počas ich vypracovávaní všimli zmenu vo vašom postoji k formulovaniu myšlienok.
- Návrh otázok na záverečnú reflexiu: Okomentujte krátko, aké bolo pre vás pripraviť k návrhu aj vysvetlenie a dôkaz. Podľa čoho ste sa vy sami rozhodovali pri hlasovaní o iných návrhoch? Čo napokon zavážilo? Vymenujte niekoľko možností, kde možno efektívne uplatniť metódy kritického myslenia.